

รายงานโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการ
การศึกษาและการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรกลุ่มน้ำโขง
เพื่อความมั่นคงทางอาหารอย่างยั่งยืน

โดย ทีมวิจัยชุมชน

บ้านปางขาม หมู่ 1 ตำบลปางขาม อำเภอห้วยน้ำใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร
มกราคม 2562 - ธันวาคม 2563

สนับสนุนโดย

โครงการวิจัยและพัฒนาชุมชนต้นแบบสุขภาวะ บนฐานความมั่นคงทรัพยากรทางอาหาร และ
ทรัพยากรธรรมชาติ ในกลุ่มน้ำโขง และความสามารถปรับตัวจากปัจจัยเสี่ยงด้านภัยพิบัติ,
มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

และ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

สารบัญ

ลำดับ	เนื้อหา	หน้า
1	บริบทชุมชน	3
	1.1 ความเป็นมาของบ้านปงขาม	4
	1.2 วัฒนธรรม/ประเพณีของชุมชน	4
2	การพึ่งพาแม่น้ำโขงของชุมชน	6
	2.1 ระบบนิเวศ	6
	2.2 การเกษตร	14
	2.3 การทำประมง	16
3	สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขง	23
	3.1 ด้านระบบนิเวศและการทำประมงแม่น้ำโขง	26
	3.2 ด้านการเกษตร	28
4	กระบวนการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของชุมชน	28
5	ทิศทางการจัดการทรัพยากร	31
ภาคผนวก	วัตถุประสงค์, งบประมาณ,	32
	กระบวนการทำงานวิจัยเชิงปฏิบัติการโดยสรุป	32
	รายชื่อคณะทีมวิจัยบ้านปงขาม	33
	กิจกรรมในกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ	34

1. บริบทชุมชน

ชาวบ้านป่งขามอพยพมาจาก สปป.ลาว เดินทางมาตั้งถิ่นฐานก่อนบ้านสร้างเมืองในบริเวณริมแม่น้ำโขง บริเวณพื้นที่ตั้งหมู่บ้าน เมื่อก่อนในพื้นที่บ้านป่งขาม จะมีดินเค็มหรือชาวบ้านเรียกกันว่า ดินโป่ง จะมีสัตว์ป่าลงมากินดินเค็มบริเวณนี้เป็นประจำและสภาพพื้นที่โดยรอบ จะมีต้นมะขามจำนวนมากที่เกิดขึ้นในพื้นที่นี้ ชาวบ้านจึงตั้งชื่อหมู่บ้านว่า บ้านโป่งขามและเรียกชื่อหมู่บ้านมาตลอด ต่อมามีการเขียนชื่อหมู่บ้านผิดจากชื่อเดิมว่าบ้านโป่งขามกับมาใช้คำใหม่แทนว่า บ้านป่งขาม

บ้านป่งขามมีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มติดแม่น้ำโขงมีพื้นที่รวมทั้งหมด 8,345 ไร่

ลักษณะภูมิประเทศ

สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ราบสลับกับป่าโป่ง และเป็นพื้นที่ติดกับแม่น้ำโขงระยะ 2 กิโลเมตร แม่น้ำโขงมีลักษณะเป็นที่ลุ่ม ภูเขา แก่งหิน ดอนและ พื้นที่เหมาะแก่การทำประมงพื้นบ้านและการทำเกษตรริมโขง

อาณาเขต

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	บ้านป่งขาม หมู่ที่ 8
ทิศใต้	ติดต่อกับ	บ้านไผ่ล้อม หมู่ที่ 7
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	แม่น้ำโขง, สปป.ลาว
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	บ้านป่งขาม หมู่ที่ 5

สภาพทั่วไปของหมู่บ้านป่งขาม มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 100 ครัวเรือน ประชากรทั้งหมด 498 คน เป็นชาย 250 คน และหญิง 248 คน อาชีพของชุมชนได้แก่ ทำนา, ทำการประมง และรับจ้างทั่วไป

1.1 ความเป็นมาของบ้านป่งขาม

บ้านป่งขาม หมู่ที่ 1 มีประวัติความเป็นมาประมาณปี พ.ศ. 2381 ตรงกับสมัยของพระสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2367 – 2394) ได้มีนายทิดคำภา นางบัว และคณะพากันอพยพมาจากเมืองสามหมื่น เมืองเพ็ญ ผังซ้ายแม่น้ำโขงมาตั้งบ้านใหม่บริเวณที่มีดินโป่งจำนวนมาก และมีอยู่รอบ ๆ ป่ามะขาม สัตว์ป่าชอบมากินดินโป่งนี้จำนวนมาก จึงตั้งชื่อหมู่บ้านว่า บ้านป่งขาม เพื่อให้สอดคล้องกับสถานที่ตั้งครั้งแรก ซึ่งอยู่ในเขตการปกครองของตำบลห้วยใหญ่ หมู่ที่ 1 ต่อมาทางราชการได้ยกฐานะให้เป็นตำบลป่งขาม มีนายประสงค์ เมืองโคตร เป็นกำนันคนแรก

1.2 วัฒนธรรม / ประเพณีของชุมชน

ประเพณีที่สำคัญของบ้านป่งขาม ได้แก่

ช่วงเวลา	ประเพณี	ประเพณีพื้นบ้าน
เดือนอ้าย	บุญปริวาสกรรม หรือบุญข้าวก่า	ชาวบ้านจะไปวัดบุญเข้ากรรม (บุญเดือนอ้าย) และเป็นเดือนที่พระสงฆ์เข้าอยู่กรรม เพื่อให้พระสงฆ์ผู้ได้ล่วงละเมิดพระวินัยต้องอาบัติสังฆาทิเสส ได้สารภาพต่อหน้าคณะสงฆ์ เป็นการฝึกจิตสำนึกถึงความบกพร่องของตน และมุ่งประพฤติตนให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัยต่อไป
เดือนยี่	บุญคูณลาน	เป็นพิธีเรียกขวัญข้าวโดยชาวบ้านจะนำข้าวไปรวมกันที่วัด และบางบ้านที่ยังนับถือประเพณีเดิมคือ จะนำข้าวมากองขึ้นให้สูงแล้วนำดอกไม้ปัก แล้วนำไปสูดโดยหอมพราหมณ์
เดือนสาม	บุญข้าวจี่	ชาวบ้านจะทำข้าวจี่แล้วนำไปทำทำบุญที่วัด ในเพ็ญเดือน 3 เป็นวันมาฆบูชา รุ่งขึ้นวันแรม 1 ค่ำก็ถวายข้าวจี่ เรียกว่าวันทำบุญเนื่องในวันมาฆบูชาจะนำข้าวจี่แล้วถวายพระเณรฉันตอนเช้า ส่วนมากชาวบ้านจะรีบทำแต่เช้ามีดี พอสว่างก็ลงศาลาการเปรียญ นิมนต์พระเณรเจริญพระพุทธมนต์แล้วฉัน เป็นทั้งงานบุญและงานรื่นเริงประจำแต่ละหมู่บ้าน
เดือนสี่	บุญพระเวส	บุญพระเวสสันดร เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า บุญมหาชาติ ชาวอีสานจะนิยมจัดขึ้นในเดือนสี่ (ช่วงเดือนมีนาคม) เป็นบุญประจำปีในฮีตสิบสอง

เดือนห้า	บุญสงกรานต์	บ้านปางขามจะทำร่วมกับฝั่งสปป.ลาวบ้านหินน้ำอ้อย จะมีการก่อกองทราย การทำบุญตักบาตร ทำบุญสงฆ์น้ำพระ และรดน้ำผู้ใหญ่ ด้วยการนำเอาน้ำอบ น้ำหอมไปสรงพระพุทธรูป พระภิกษุสงฆ์ มูลเหตุที่ทำเพื่อขอให้มีความเป็นอยู่ร่มเย็นเป็นสุข จะปรารถนาสิ่งใดขอให้ได้สมหวัง เช่น ขอน้ำขอฝน ขอให้ตกต้องตามฤดูกาล และให้ข้าว น้ำ ปลา อุดมสมบูรณ์ และในเดือนนี้ถือว่าเป็นวันขึ้นปีใหม่ของชาวอีสาน โดยถือเอาวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 เป็นวันเริ่มต้นทำบุญ
เดือนหก	บุญบั้งไฟ	ความเชื่อทางศาสนาของชาวอีสานมาช้านาน โดยก่อนถึงฤดูทำนา จะต้องจุดบั้งไฟขึ้นไปเพื่อบูชาพญาแถน เทพเจ้าแห่งฝน ให้ปล่อยฝนตกลงมาเพื่อความอุดมสมบูรณ์ในการทำเกษตรกรรมบุญบั้งไฟจะจัดขึ้นที่วัดอัมพวัน และเพื่อนบ้านทางฝั่งสปป.ลาวจะนำบั้งไฟมาร่วมงานด้วย
เดือนเจ็ด	บุญซำฮะ	เป็นพิธีไล่ผีที่ไม่ดีออกจากหมู่บ้านจะทำพิธีซำฮะจะมีหมอปราหมณ์และพระมาสวดปัดเป่าสิ่งไม่ดีออกไปจะกอบพิธีทั้งหมู่บ้าน ไม่ได้ทำประจำถ้ามีเหตุจึงจะมีการทำพิธี
เดือนแปด	บุญเข้าพรรษา	ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนแปด ชาวบ้านมีการถวายภัตตาหารเช้าหรือเพล และสังฆทานของใช้ต่าง ๆ ที่จำเป็นแด่พระสงฆ์ เช่น ไตรจีวร ตั้งเตียง ยารักษาโรค เป็นต้น โดยเฉพาะเครื่องให้แสงสว่าง เช่น เทียน ตะเกียง น้ำมัน เป็นต้น ถือเป็นสิ่งสำคัญและพึงเทศน์ฟังธรรม เป็นวันที่พ่อแม่ชาวจะรักษาศีล
เดือนเก้า	บุญข้าวประดับดิน ประเพณีแข่งเรือยาว	จะมีงานประเพณีแข่งเรือยาวและบุญข้าวประดับดิน คือ บุญที่ทำในวันแรมสิบสี่ค่ำ เดือนเก้า(ประมาณเดือนสิงหาคม) เป็นการนำข้าวปลาอาหาร คาวหวาน ผลไม้ หมาก พลู บุหรี่ อย่างละเล็ก อย่างละน้อย แล้วห่อด้วยใบตองทำเป็นห่อเล็ก ๆ นำไปวางตามโคนต้นไม้ใหญ่หรือตามพื้นดินบริเวณรอบ ๆ เจดีย์หรือโบสถ์ เป็นการทำบุญที่ชาวบ้าน จัดขึ้นเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว
เดือนสิบ	บุญข้าวสาก	บุญข้าวสาก จะจัดในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 เวลาประมาณ 9 - 10 โมงเช้า ชาวบ้านจะนำอาหารที่เตรียมถวายพระสงฆ์และห่อข้าวน้อยซึ่งมีอาหารคาวหวานอย่างละเล็กอย่างน้อยนำมาผูกกันเป็นพวงแล้วนำไปเลี้ยง "ผีตาแฮก" ที่นาของตนเองด้วย -
เดือนสิบเอ็ด	บุญออกพรรษา	บุญออกพรรษาเดือนตุลาคมของทุกปี เป็นบุญอีกบุญหนึ่งที่ทางชุมชนเองเตรียมพร้อมหลายเรื่องตามฮีตสิบสองสิบคองสิบสี่พ่อแม่ปู่ย่าตายาย

	ประเพณีลอยกระทง	เนื่องจากว่าช่วงของการเข้าพรรษาตลอดระยะเวลา 3 เดือนเต็มที่ชาวบ้านตั้งมั่นในการทำความดีและลดละเลิกอบายมุขต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการเลิกดื่มเหล้าหรือเล่นการพนัน ชาวบ้านจะไปทำบุญตักบาตร
เดือนสิบสอง	บุญกฐิน	บุญกฐินบุญกฐินของชุมชนนี้จะเป็นการรวบรวมปัจจัยที่เป็นเงินบริจาคมารวบรวมกันไม่ว่าจะเป็นของพี่น้องในชุมชนหรือลูกหลานที่ไปทำงานต่างจังหวัดและบางส่วนก็ส่งไปบอกบุญให้กับพี่น้องบ้านใกล้เคียงเพื่อจะได้มาตั้งต้นกฐินร่วมกัน บุญกฐินจะจัดขึ้นในเดือนตุลาคมและพฤศจิกายน

2. การพึ่งพาแม่น้ำโขงของชุมชน

2.1 ระบบนิเวศแม่น้ำโขง

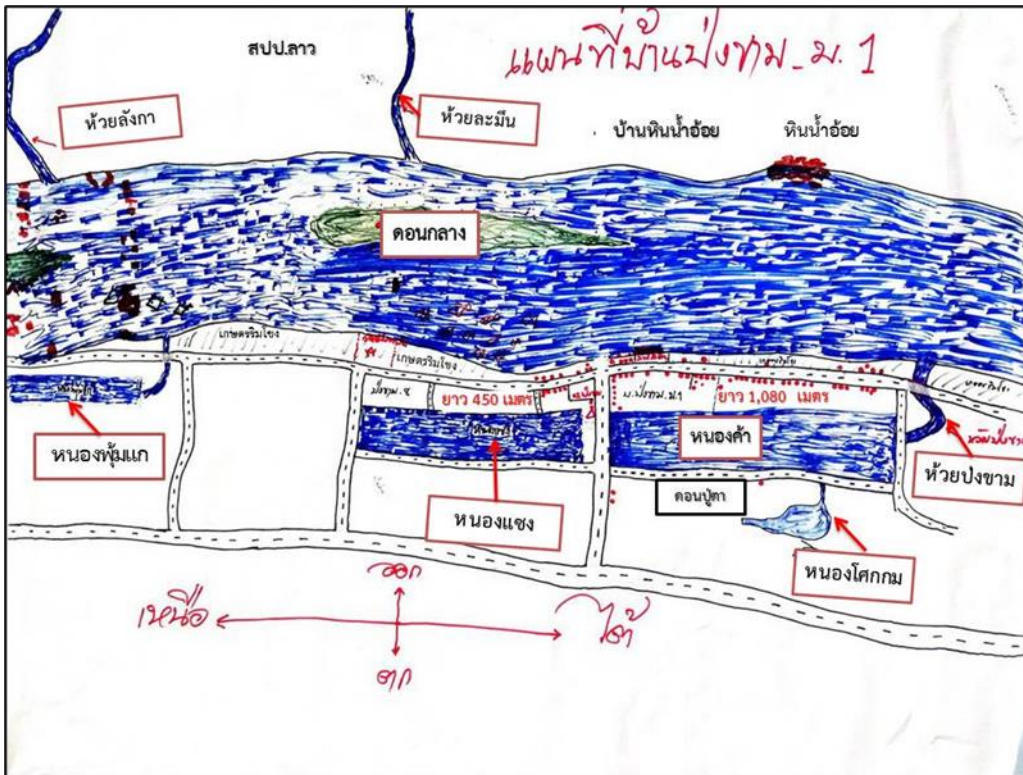
น้ำบุนบริเวณถ้ำแข้ใหญ่

แม่น้ำโขงบริเวณบ้านปางขามมีความยาว 2 กิโลเมตร ความกว้าง 1.5 กิโลเมตร น้ำโขงมีลักษณะเป็นแก่งหิน เกาะ ดอนทราย ตามเกาะแก่ง ทำให้บางช่วงของน้ำโขงมีลักษณะตื้นเขิน เกิดน้ำบุนเป็นภาษาอีสานลักษณะคล้ายน้ำเดือด สาเหตุเกิดจากน้ำกระทบกับหินด้านล่างมีลักษณะเหมือนน้ำเดือด

ริมแม่น้ำโขงจะมีชนิดพรรณพืชหลากหลาย เช่น ต้นไคร้ ต้นหว้าน้ำ ต้นเบญจ พืชเหล่านี้มีความสำคัญต่อระบบนิเวศเป็นแหล่งอาศัยของปลาและเป็นแหล่งอาหารของปลาบางชนิด ยังช่วยยึดหน้าดิน

ฝั่งแม่น้ำโขงไม่ให้พังทลาย และมีน้ำสาขาที่ไหลลงแม่น้ำโขง 4 สายได้แก่ 1. ห้วยลังกา 2. ห้วยละมืน บ้านหินน้ำอ้อย น้ำอ้อย สปป.ลาว 3. ห้วยปุงแก 4. ห้วยปงขาม ในฤดูน้ำหลากปลาจากแม่น้ำโขงจะอพยพไปวางไข่ตามแม่น้ำสาขาเหล่านี้เพื่อขยายพันธุ์ตามธรรมชาติ พอถึงฤดูน้ำลดปลาที่วางไข่จะกลับลงสู่แม่น้ำโขง

ภาพ แผนที่ทรัพยากรแม่น้ำโขงบ้านปงขาม

น้ำโขงบริเวณตำบลบ้านปงขามมีระบบนิเวศ เป็นแก่งหิน ดอน ถ้ำ ซึ่งแต่ละพื้นที่มีความสวยงามและความอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านได้ให้ความหมายชื่อตามลักษณะทางธรรมชาติ บ้านปงขามมีระบบนิเวศแบ่งเป็น 3 ระบบ ดังนี้

ถ้ำ ลักษณะเป็นหินโพรงหินซ้อนทับกันจนมีลักษณะเป็นโพรงอยู่กลางแม่น้ำโขงและริมฝั่งโขง จะเป็นแหล่งที่ประมงพื้นบ้านหาปลาหลากหลายชนิด เช่น ปลาโจก ปลาคัง เป็นต้น

ดอน เป็นเกาะกลางแม่น้ำโขง เกิดจากตะกอนดินที่ไหลมาจากตอนบนทับถมกัน ลักษณะดินจะเป็นทราย ผสมกับหินกวด เป็นแหล่งที่พืชธรรมชาติเกิดจำนวนมาก ผักกูด หย้า ต้นไม้ใหญ่ และเป็นแหล่งทำเกษตรปลูกผัก พืชไร่ ดอนบริเวณบ้านปงขามจะเป็นดอนที่คนประเทศสปป.ลาวใช้ประโยชน์

แก่งหิน มีลักษณะเป็นหินก้อนขนาดใหญ่และพื้นบริเวณนั้นจะเป็นหินทั้งหมด จึงเรียกว่าแก่งหิน แก่งหินจะมีพืช เช่น ต้นไคร้ ต้นหว้า ผักตบชวย ต้นเบญจน้ำ ต้นอำไอน้ำ เกิดจำนวนมากพืชจะเกาะตาม

หินและทราย และเมื่อถึงฤดูน้ำหลากแก่งหินจะถูกน้ำท่วม พืชเหล่านี้จะเป็นแหล่งที่อาศัยของปลาหลากหลายชนิด

น้ำโขงมีลักษณะบริเวณบ้านปางขามระยะทางจากบ้านปางขามถึงบ้านสองคอนระยะทางประมาณ 2 กิโลเมตร มีลักษณะเป็นแก่งหิน ทรายและหินกวตจำนวนมาก ในช่วงฤดูน้ำหลากแม่น้ำโขงจะมีลักษณะสีน้ำตาลและบ้างแก่ง ดอนจะถูกน้ำท่วม ในช่วงฤดูแล้งระดับน้ำจะลดลงสามารถมองเห็นแก่งหิน ดอน และหาดทรายได้ แก่งหิน และดอนในแม่น้ำโขงบริเวณตำบลปางขามมี 25 แห่ง เป็น หิน 18 แห่ง ถ้ำ 3 แห่ง และดอน 4 แห่ง โดยมีชื่อเรียกตามลักษณะหิน ความเชื่อ ดังนี้

แก่งหินมี 18 แห่ง จะเรียกตามลักษณะและความเชื่อและลักษณะหิน ดังนี้ หินสูง หินซีกาก หินถ้าน้อย หินตลาดจระเข้ ไคตาซา หินแฮก หินสี่เสียด หินดอกม้า หินคันแห่ หินคันอี่เนื่อง หินนกกระเบา หินคันสองคอน หินหัก หินไคเทพ หินคอก หินแก้วหีหลวง หินกีกาก หินแก่งกระเบา หินสะแนน

หินหักบริเวณน้ำโขงบ้านปางขาม

ถ้ำเจียง

ถ้ำแซ่ใหญ่

ถ้ำ 3 แห่ง ได้แก่

1. ถ้ำแช้ใหญ่ สาเหตุที่เรียกชื่อนี้เพราะ แช้ เป็นภาษาอีสาน แต่ภาษากลาง เรียกว่า จระเข้ เป็นถ้ำขนาดใหญ่ที่มีจระเข้อาศัยจำนวนมากชาวบ้านจึงเรียกว่า ถ้ำแช้ใหญ่
2. ถ้ำแช้ย่อย เป็นถ้ำขนาดเล็กกว่าถ้ำแช้ใหญ่เป็นแหล่งที่จระเข้ล่าสัตว์บริเวณถ้ำกลางแม่น้ำโขง
3. ถ้ำเจียง เป็นถ้ำกลางแม่น้ำโขงและเป็นแหล่งหาปลาของประมงพื้นบ้าน

ดอน เป็นแหล่งอาศัยของปลาหลากหลายชนิด เช่น ปลาเค็ง ปลาแช้ ปลากำ เป็นต้น ประมงจะวิธีใช้เครื่องมือที่หาปลาบริเวณ แก่ง หิน จะใช้แห มองการตักแห การไหลมองหาปลาบริเวณแก่ง แล้วแต่ความสามารถ ความถนัดของประมงพื้นบ้าน

ดอนอีเนื่อง

ดอนเขี้ยว

ดอนอีเนื่อง เป็นดอนขนาดเล็กกลางแม่น้ำโขงสาเหตุที่เรียกดอนอีเนื่อง ในอดีตยายเนื่องเกิดเป็นโรคร้ายแรง เป็นโรคมะเร็งสมัยนั้นคนไม่รู้จักโรคนี้ และคิดว่าเป็นโรคผีดาษเป็นโรคติดต่อกันในหมู่บ้าน กลัวเป็นโรคติดต่อก็ได้พายายเนื่องไปอยู่ดอนกลางแม่น้ำโขงจนเสียชีวิต จึงเรียกว่า “ดอนยายเนื่อง”

พืชพรรณแม่น้ำโขง

ข้อมูลพืชพรรณได้จากการสำรวจระบบนิเวศแม่น้ำโขง วันที่ 30 มกราคม พ.ศ. 2563 สำรวจโดยทีมิวิจัยและเจ้าหน้าที่โครงการ พบว่า พืชพรรณแม่น้ำโขงแบ่งเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ พืชที่เกิดใต้น้ำและพืชริมฝั่งโขงและที่เกิดตามเกาะแก่ง มีรายละเอียดดังนี้

พืชพรรณใต้น้ำ

พืชใต้น้ำเป็นคำเรียกที่ชาวบ้านปงขามเรียกพืชที่เกิดในน้ำโขงพืชเหล่านี้เกิดใต้น้ำจะเกิดในช่วงน้ำโขงเริ่มใสในเดือนมีนาคม – พฤษภาคม ได้แก่ แหนฝอย แหนใบกว้าง และเทา เป็นแหล่ง อาศัย และแหล่งอาหารของสิ่งมีชีวิตขนาดเล็กเช่น แมลง หอย จะกินใบเทาและจอกแหนและปลาเล็กจะมากินหอย และแมลง ปลาใหญ่ก็จะกินปลาเล็กเป็นวัฏจักรของห่วงโซ่อาหารในแม่น้ำโขง ปลาบางชนิดจะวางไข่ตามเทา จอกแหน เป็นแหล่งอนุบาลปลาหลากหลายชนิด

พืชพรรณริมโขง

พืชริมโขงจะเกิดบริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขงเกิดตามธรรมชาติตามฤดูกาล ดังนี้

ต้นไคร้

ชื่อชนิดพันธุ์ : ต้นไคร้

บริเวณที่พบ : เกาะแก่งและริมฝั่งในแม่น้ำโขง

ลักษณะ : ต้นไคร้จะเกิดตามเกาะแก่งในแม่น้ำโขงน้ำโขงบริเวณตำบลปงขามมีต้นไคร้เกิดบริเวณริมฝั่งแม่น้ำและตามเกาะ แก่ง จำนวนมาก ต้นไคร้จะโผล่ ในฤดูน้ำโขงลด ในเดือนธันวาคม – พฤษภาคม ต้นไคร้ จะผลัดใบออกดอกในช่วงนี้และในช่วงฤดูน้ำหลากน้ำจะท่วมต้นไคร้ ต้นไคร้จะอยู่ใต้น้ำเป็นแหล่งที่อาศัยหอย ปลาเป็นที่หลบภัยและวางไข่ของปลาหลากหลายชนิด

การใช้ประโยชน์ : ยอดอ่อนไคร้สามารถนำมารับประทานได้

ผักต่างนาย

ชื่อชนิดพันธุ์ : ผักต่างนาย

บริเวณที่พบ : เกาะแก่งและริมฝั่งในแม่น้ำโขง

ลักษณะ : ลักษณะเป็นพุ่มเลื้อยชอบอยู่ในทรายเกาะยึดดินและหิน

ประโยชน์ : เป็นพืชที่สามารถรับประทานได้ และยอดอ่อนเป็นเหยื่อปลา

ต้นเบญจน้ำ

ชื่อชนิดพันธุ์ : ต้นเบญจน้ำ

บริเวณที่พบ : เกาะ แก่งหินและริมฝั่งในแม่น้ำโขง

ลักษณะ : ลักษณะเป็นไม้พุ่มเลื้อยไปตามน้ำ ลำต้นยาวเป็นข้อ มีรากออกตามข้อ

ประโยชน์ : ต้นเบญจน้ำรากจะช่วยยึดเกาะหินและดินบริเวณริมแม่น้ำไม่ให้พังทลาย ยอดอ่อนสามารถรับประทานได้วิธีรับประทานนำไปกินเป็นผักแก้ม ลาบ น้ำพริกได้

สรรพคุณ : สามารถรับประทานเป็นสมุนไพรเป็นยาระบายแก้ท้องผูก

อำไอน้ำ

ชื่อชนิดพันธุ์ : อำไอน้ำ

บริเวณที่พบ : เกาะแก่งและริมฝั่งในแม่น้ำโขง

ลักษณะ : พืชไม้พุ่มขนาดเล็กจะเกิดบริเวณแก่งหินในแม่น้ำโขงลักษณะใบ ลำต้นและใบลักษณะคล้ายๆ กับต้นช่อย

ประโยชน์ : เมื่อถึงฤดูน้ำหลากพืชเหล่านี้จะจมอยู่ใต้น้ำเป็นแหล่งอาศัยหลบภัยของปลาและสัตว์น้ำ

ต้นกุ่มน้ำ

ชื่อชนิดพันธุ์ : ต้นกุ่มน้ำ

บริเวณที่พบ : ริมฝั่งในแม่น้ำโขง

ลักษณะ : ต้นขนาดกลางมีความสูงประมาณ 5 เมตร เปลือกเรียบ เมื่อถึงฤดูผลัดใบจะมีดอกสีขาวออกจำนวนมาก

ประโยชน์ : ดอกและยอดอ่อนสามารถรับประทานได้ โดยการนอมอาหาร ใช้วิธีการดอง

ต้นหว้าน้ำ

ชื่อชนิดพันธุ์ : ต้นหว้าน้ำ

บริเวณที่พบ : แก่งหินและริมฝั่งในแม่น้ำโขง

ลักษณะ : เป็นพืชไม้ยืนต้นเกิดบริเวณแก่งหิน กลางแม่น้ำโขง

ประโยชน์ : ฤดูน้ำหลากเป็นแหล่งหลบภัยของปลา และผลสามารถนำมารับประทานได้ ผลมีสีม่วงเข้ม ชาวบ้านเรียกว่า “สีหมากหว้า”

ชนิดพันธุ์พืชที่กล่าวมาข้างต้นเป็นพืชที่มีความสำคัญต่อระบบนิเวศแม่น้ำโขงเปรียบเสมือนอวัยวะของแม่น้ำโขงที่มีความสำคัญในแม่น้ำโขงและวิถีชีวิตของคนที่ยังพึ่งพาแม่น้ำโขง และเป็นแหล่งอาศัยที่สำคัญของปลาในแม่น้ำโขงเช่น ชาวประมงหลังจากการจับปลาจะเก็บพืชผัก เช่น ยอดเบญจ ฝักต่างนายที่อยู่ตามเกาะแก่งนำกลับมาพร้อมปลาที่หาได้ในแม่น้ำโขง นำมาประกอบอาหารเป็นวิถีชีวิตในการพึ่งพาโดยไม่ได้ใช้ค่าใช้จ่ายในเรื่องอาหารมาก

ความเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2554 นับตั้งแต่มีการสร้างเขื่อนตอนบนในประเทศจีน จนถึงในปี พ.ศ. 2555 เขื่อนไชบุรีเริ่มก่อสร้าง และสร้างเสร็จเริ่มระบบการปันไฟในปี พ.ศ. 2562 แม่น้ำโขงมีการผันผวนอย่างหนัก ในเดือนกรกฎาคม ตั้งแต่เขื่อนเริ่มกักเก็บน้ำเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้าทำให้น้ำโขงเกิดวิกฤตการณ์น้ำโขงแห้งแบบไม่เคยเป็นมาก่อน ทั้งที่เป็นช่วงฤดูน้ำหลากส่งผลกระทบต่อประมงพื้นๆและพืชพรรณในแม่น้ำโขง ทั้ง ต้นไคร้หน้า ฝักต่างนาย ต้นเบญจหน้า อ้อไอน้ำ ต้นกุ่มน้ำและต้นหว้าน้ำเริ่มตายจำนวนมาก ชาวบ้านกล่าวว่าตั้งแต่แม่น้ำโขงเปลี่ยนแปลง พืชเหล่านี้เริ่มน้อยลงเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์อนาคตคาดการณ์ว่าพืชเหล่านี้ลูกหลานจะไม่ได้เห็นได้ใช้ประโยชน์

2.2 การเกษตร

บ้านปางขามเป็นพื้นที่ที่ติดแม่น้ำโขงและมีพื้นที่ทำเกษตรริมโขง รวมพื้นที่ประมาณ 57 ไร่ ความยาว 2 กิโลเมตร เกษตรริมโขงมีมานานตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษที่ทำต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น เป็นพื้นที่ที่เกิดจากการทับถมของตะกอนดินที่พัดพามากับแม่น้ำโขงทับถมกันและยังมีสารอาหารแร่ธาตุที่มากับน้ำทับถมกันเป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านลงทุนในการทำเกษตรน้อยที่สุด เนื่องจากไม่ได้ใช้ปุ๋ยเคมี ดินมีความอุดมสมบูรณ์ และการปลูกพืชเกษตรริมโขงจะมีช่วงเวลาความเหมาะสมของชนิดพันธุ์ ดังปฏิทินฤดูกาลเกษตรริมโขง

ปฏิทินการเกษตร/เกษตรริมโขง

การเกษตรหลัก												
ชนิดพรรณ	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ษ.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
ข้าว						←	→					
ยางพารา	→				←							
เกษตรริมโขง												
ชนิดพรรณ	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ษ.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
มันเผา	←	→										
ข้าวโพด	←	→										
ถั่วฝักยาว	←	→										
หญ้าเลี้ยงสัตว์	←	→									→	
คะน้า	→										←	
หอม	→										←	
ผักชี	→											
ผักกาด										←	→	
กะหล่ำ	→										←	
ฟักทอง										←	→	
แตง										←	→	
พริก										←	→	
มะเขือ										←	→	

เส้นทางเศรษฐกิจเกษตรริมโขง

เกษตรริมโขงจะเริ่มลงแปลงหลังน้ำโขงลดช่วงเดือนธันวาคม โดยจะเริ่มปลูกชนิดต่าง ๆ ได้แก่ มันเผา ข้าวโพด ถั่วฝักยาว หนุ่ยเลี้ยงสัตว์ คენ้ำ หอม ผักชี ผักกาด กะหล่ำ พักทอง แตง พริก มะเขือ เป็นต้น และจะเริ่มเก็บผลผลิตก่อนถึงฤดูน้ำหลาก ระยะเวลาการปลูกประมาณ 6 เดือน การลงทุนในการทำเกษตรริมโขงชาวบ้านจะลงทุนในการซื้อเมล็ดพันธุ์พืชมาจากร้านการเกษตรและซื้อเมล็ดพันธุ์จากที่อื่น ราคาเมล็ดพันธุ์ตกกระสอบละ 50 บาท ส่วนค่าปุ๋ยไม่ได้ซื้อเนื่องจากดินมีความอุดมสมบูรณ์จากตะกอนสารอาหารที่ไหลมาทับถมกันแทบจะไม่ได้ใช้สารเคมี

การส่งออกเกษตรริมโขงของชาวบ้านจะส่งผลผลิตไปขายที่ตลาดจังหวัดมุกดาหารและข้ามไปขายประเทศเพื่อนบ้าน สปป.ลาว เนื่องจากขายที่สปป.ลาวได้ราคาดีกว่าขายในประเทศไทย ราคาผลผลิตขึ้นอยู่กับราคาตลาด มีรายละเอียดดังนี้

ราคาผลผลิตเกษตรริมโขง

ชนิดพรรณเกษตรริมโขง	ราคาส่งออก (บาท)
ถั่วฝักยาว	30 บาท / กิโลกรัม
ข้าวโพด	20 บาท / 3 ฝัก
พักทอง	20 บาท / กิโลกรัม
ค่น้ำ	40 บาท / กิโลกรัม
ผักชี	30 บาท / กิโลกรัม
ผักกาด	20 บาท / มัด
กะหล่ำ	15 บาท / กิโลกรัม
มะเขือเทศ	15 บาท / กิโลกรัม
พริก	60-80 บาท / กิโลกรัม

2.3 การทำประมง

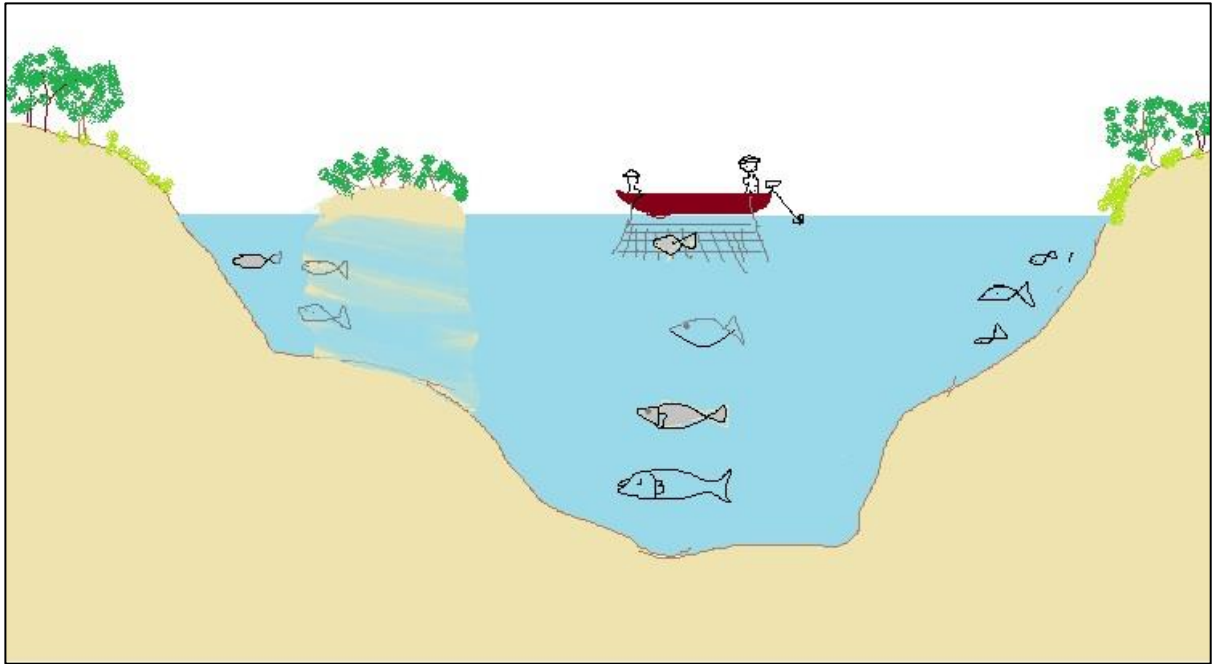
ภาพ พื้นที่กลางแม่น้ำโขง

ภาพ เรือประมงของชาวบ้าน

บ้านปางขามมีการทำประมงพื้นบ้านประมาณ 23 ราย ที่พึ่งพาแม่น้ำโขงในอดีตปลาในแม่น้ำโขงเป็นแหล่งรายได้หลักของประมงพื้นบ้านเนื่องจากลักษณะแม่น้ำโขงบ้านปางขามมีร่องน้ำลึกและน้ำตื้น และมีลักษณะเป็นดินทรายและหินกวาด เหมาะสมกับการวางไข่ของปลาหลากหลายชนิด เช่น ปลาเอนจะมาวางไข่บริเวณตอนทรายกลางแม่น้ำโขงเกาะ แก่งหิน และต้นไคร้ ต้นเบญจ ต้นหว้าที่อยู่บริเวณแก่งหินเมื่อถึงที่ เหมาะ ซึ่งเป็นแหล่งที่ชนิดพันธุ์ปลาในแม่น้ำโขงช่วงบ้านปางขามมีความหลากหลายของชนิดพันธุ์ ทั้งปลาน้ำตื้นน้ำลึกตามลักษณะแม่น้ำโขง

ลักษณะน้ำโขงบริเวณบ้านปางขาม ระดับน้ำจะเปลี่ยนไปตามฤดูกาล ช่วงฤดูน้ำหลากในเดือนกรกฎาคม – ตุลาคม น้ำโขงจะมีระดับน้ำที่สูงที่สุด ลักษณะน้ำจะมีสีน้ำตาล เนื่องจากน้ำสาขาไหลลงแม่น้ำโขง และน้ำได้กัดเซาะดินไหลลงแม่น้ำโขงน้ำจึงมีสีน้ำตาลช่วงนี้เป็นฤดูการจับปลาน้ำจืดได้ปริมาณมาก สามารถสร้างรายได้ให้กับประมงพื้นบ้าน ปลาจะวางไข่ในแม่น้ำโขงและ น้ำสาขา เมื่อน้ำจากแม่น้ำโขงหนุน น้ำสาขาลากจากแม่น้ำโขงจะเข้าไปวางไข่ในน้ำสาขา เมื่อน้ำลดปลาก็จะกลับลงสู่แม่น้ำโขง ในช่วงฤดูแล้งในเดือน มกราคม – เมษายน น้ำจะลดต่ำสุดในเดือน เมษายน ฤดูแล้งจะเป็นช่วงที่น้ำโขงเริ่มใสการจับปลาจะจับได้น้อยลงเมื่อเทียบกับฤดูน้ำหลาก

ภาพวาดลักษณะการหาปลาของประมงพื้นบ้าน

จากภาพ จะเห็นได้ว่าแม่น้ำโขงบ้านปางขามมีลักษณะน้ำตื้นและร่องน้ำลึก ปลาแต่ละชนิดจะอาศัยแตกต่างกัน ดังเช่นปลาน้ำตื้นจะอาศัยน้ำที่ไม่ลึกมากอาศัยใกล้ฝั่งปลาที่พบในน้ำตื้นได้แก่ ปลาเค็ง ปลาตะเพียน ปลากำ ปลาเคี้ยวไก่ ปลารากกล้วย ปลาชวา ปลาชิว ปลาสะอี่ ปลาแกง ปลาเสือ และปลาพร นอกจากปลายังมี กุ้ง หอยที่อาศัยน้ำตื้น อุปกรณ์ที่ใช้จะใช้ลอบกุ้ง ลอบปลา เสื่อนอนกิน ตาข่าย และบริเวณร่องน้ำลึกปลาที่อาศัยได้แก่ ปลาแซ่ ปลาคัง ปลาโจกเขี้ยว ปลานาง ปลาคบ ปลาอีตุ ปลาว่า ปลาเอ็น ปลาเผาะ ปลาหูหมาด ปลาลิงจะใช้วิธีการไหลมองและใส่เบ็ด ดังตารางชนิดปลาในแม่น้ำโขง

ตารางชนิดปลาในแม่น้ำโขง

พื้นที่	ชนิดพันธุ์	ชนิดพันธุ์ปลาที่หายไป	เครื่องมือที่ใช้
บริเวณน้ำตื้น	ปลาเค็ง ปลาตะเพียน ปลากำ ปลาเคี้ยวไก่ ปลารากกล้วย ปลาชวา ปลาชิว ปลาสะอี่ ปลาแกง ปลาเสือ และปลาพร นอกจากปลายังมี กุ้ง หอยที่อาศัยน้ำตื้น		ลอบกุ้ง ลอบปลา เสื่อนอนกิน ตาข่าย
ร่องน้ำลึก	ปลาแซ่ ปลาคัง ปลาโจกเขี้ยว ปลานาง ปลาคบ ปลาอีตุ ปลาว่า ปลาเอ็น ปลาเผาะ ปลาหูหมาด ปลาลิง	ปลายาว ปลาชวย ปลาเลิม ปลาคุณ	ใช้ตาข่ายไหลมอง เบ็ด

ปลาแม่น้ำโขงจะอพยพในเดือนกรกฎาคมในฤดูน้ำหลากเข้าไปวางไข่ในแม่น้ำสาขาจะพบได้มี
 หลากหลายชนิด ได้แก่ ปลาก่า ปลาโจก ปลานาง ปลาขบ ปลาตอง ปลากา ปลาชิว ปลาคับโขง ปลาสร้อย
 ปลาเคี้ยวไก่ลาย เป็นต้น

ตาราง ชนิดพันธุ์ปลาที่พบเห็นในพื้นที่ในอดีตถึงปัจจุบัน

ลำดับ	เดือน	ชนิดปลาที่ยังพบ	ชนิดพันธุ์ที่เริ่มสูญพันธุ์
1	มกราคม	ปลาเคี้ยวไก่ ปลารากกล้วย ปลาเอน ปลาแกง ปลาพร	ปลายาว ปลาชวย ปลาเลิม ปลาคูณ
2	กุมภาพันธ์	ปลาเพียน ปลาสะกาง ปลาตะเพียน ปลาก่า ปลา โจก ปลานาง ปลาขบ ปลาอีตุ ปลาเผา ปลาฆาด ปลาตองกราย ปลาสะง้อ	
3	มีนาคม	ปลาเพียน ปลาสะกาง ปลาตะเพียน ปลาก่า ปลา โจก ปลานาง ปลาขบ ปลาอีตุ ปลาเผา ปลาฆาด ปลาตองกราย ปลาสะง้อ	
4	เมษายน	ปลาเพียน ปลาสะกาง ปลาตะเพียน ปลาก่า ปลา โจก ปลานาง ปลาขบ ปลาอีตุ ปลาเผา ปลาฆาด ปลาตองกราย ปลาสะง้อ	
5	พฤษภาคม	ปลาหว่า ปลาสะอี	
6	มิถุนายน	ปลาก่า ปลาอีตุ ปลากา ปลาตะเพียน ปลามาง	
7	กรกฎาคม	ปลาพร ปลาหว่า ปลาสะอี	
8	สิงหาคม	ปลาเพียน ปลาสะกาง ปลาตะเพียน ปลาก่า ปลา โจก ปลานาง ปลาขบ ปลาอีตุ ปลาเผา ปลาฆาด ปลาตองกราย ปลาสะง้อ	
9	กันยายน	ปลาเพียน ปลาสะกาง ปลาตะเพียน ปลาก่า ปลา โจก ปลานาง ปลาขบ ปลาอีตุ ปลาเผา ปลาฆาด ปลาตองกราย ปลาสะง้อ	
10	ตุลาคม	ปลาเพียน ปลาสะกาง ปลาตะเพียน ปลาก่า ปลา โจก ปลานาง ปลาขบ ปลาอีตุ ปลาเผา ปลาฆาด ปลาตองกราย ปลาสะง้อ	
11	พฤศจิกายน	ปลาเอน ปลาคัง ปลาเคิง	
12	ธันวาคม	ปลาเอน ปลาคัง ปลาเคิง	

ปริมาณปลาที่จับได้ในปี พ.ศ. 2561

1. เดือนที่จับปลาได้มากที่สุด คือเดือน พฤษภาคม จับปลาเฉลี่ย 50 กิโลกรัมต่อวัน
2. เดือนที่จับปลาได้น้อยที่สุด คือเดือน กันยายน จับปลาเฉลี่ย 10 กิโลกรัมต่อวัน

เครื่องมือหาปลา

เครื่องมือหาปลาของประมงพื้นบ้านปงขามมีหลากหลายชนิดขึ้นอยู่กับความรู้ในการใช้เครื่องมือหาปลาและลักษณะของน้ำในแต่ละพื้นที่จะใช้เครื่องมือต่างกัน ขึ้นอยู่กับความถนัดของประมงพื้นบ้าน เช่น น้ำตื้น จะใช้ลอบกุ้ง ลอบปลา เสื่อนอนกินตาข่ายในบริเวณร่องน้ำลึกจะใช้วิธีการไหลมองและใส่เบ็ดเป็นต้นดังตารางต่อไปนี้

เครื่องมือหาปลาในแม่น้ำโขงและห้วยหนอง

ลำดับ	เครื่องมือหาปลา	ภาพเครื่องมือหาปลา	ลักษณะการใช้	บริเวณที่หาปลา (ระบุชื่อเรียก เช่น ชื่อเวิน)
1	มอง		มองจะมีหลายขนาด ตั้งแต่ 2 ซม ขึ้นไป มองใช้ได้ในน้ำตื้นและจะใช้ในการไหลมองในร่องน้ำลึกแม่น้ำโขง.	ริมฝั่ง ลวงแพค ลวงช้าง ชาติ ลวงบูน ช้างดอน หนองค้ำ ห้วยหนองค้ำ ห้วยพุ่มแก และไร่เนา
2	เบ็ดคัน	-	จะใส่เบ็ดบริเวณริมแม่น้ำโขง ชนิดปลาที่ได้จะได้ปลาหลด ปลาคิง ปลาคัง ปลากรด	บริเวณริมแม่น้ำโขง
3	เบ็ดเผือก		เบ็ดเผือกจะใช้ในแม่น้ำโขง ชนิดปลาที่ได้จะเป็นปลาเล็ก ได้แก่ ปลาเขี้ยวไก่ ปลาคัง ปลาแซ่ ปลากรด ปลาขวา	ริมฝั่ง ลวงแพค ลวงช้าง ชาติ ลวงบูน ช้างดอน

4	แห		<p>แห"ใช้จับปลาในแม่น้ำโขง ห้วยหนอง คลองและบึง วิธีการใช้การหวนแห บริเวณที่มีปลา</p>	<p>แม่น้ำโขง ห้วยหนอง คลอง และบึง</p>
5	ลอบกุ้ง		<p>จะเป็นกับดักกุ้งที่ทำมาจาก ดาง ตาข่ายถักจะนำเครื่องมือ นี้วางบริเวณริมแม่น้ำโขง และใส่อาหารล่อกุ้งให้เข้ามา กับดัก</p>	<p>ริมแม่น้ำโขง</p>
6	ลอบปลา	-	<p>ลอบปลาจะนำไปวางบริเวณ ริมแม่น้ำโขงจะได้ปลาขนาด เล็ก</p>	<p>แม่น้ำโขง</p>
7	จิบ		<p>เอาตาข่าย(แหยง)มาเย็บ เป็นทรงกรวยยาว 5-7เมตร ถ้าทำสั้น ปลาจะออกทาง ปาก ปากจิบทำกว้างเท่ากับร่อง น้ำที่ไหลออกมา</p>	<p>ห้วย หนอง ไธนา</p>
8	ตุ้มปลา		<p>2 หลัง</p>	<p>หนองคำ หนองพุ่มแก</p>

9	ฉะหมวก		สำหรับแทงปลาในน้ำตื้นใน ห้วยหนองน้ำ ในทุ่งนา	ห้วยหนองน้ำ ในทุ่งนา
10	สะดุ้ง		จะใช้ในหนองน้ำและบริเวณ ริมแม่น้ำโขงวิธีใช้คือ นำ สะดุ้งลงไปใต้น้ำรอเวลาให้ ปลาเข้าแล้วยกสะดุ้งขึ้นมา	ริมฝั่งแม่น้ำโขงและหนอง น้ำ
11	ไซ		ไซสำหรับดักปลาในทุ่งนา ห้วยและแม่น้ำโขงใบบริเวณ ที่มีร่องน้ำ	ในทุ่งนาห้วยและแม่น้ำโขง
12	ส้อม		ส้อมใช้ส้อมหาปลาในหนองน้ำ	หนองน้ำ
13	เสื่อนอน กิน			แม่น้ำโขง

ประมงพื้นบ้านปทุมธานีปัจจุบันมีทั้งหมด 23 คน มีรายชื่อดังนี้

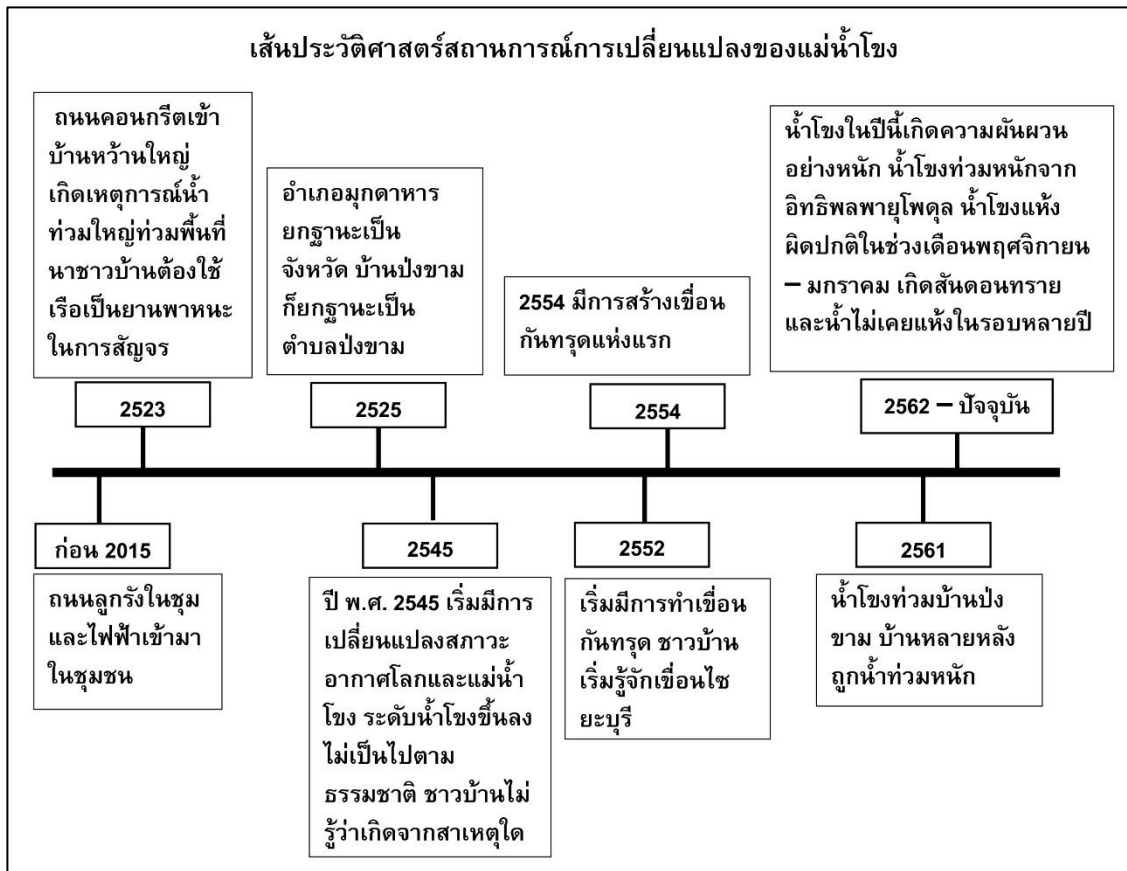
1. นายคำพันธ์ บุญทวีสุข
2. นายสุพรรณ โฉมเฉลา
3. นายสมศรี โฉมเฉลา
4. นายประสิทธิ์ สายสนุก
5. นายพิศวงค์ เมืองโคตร
6. นายพรหม เมืองโคตร
7. นายหิ่ง ไชยจันทร์
8. นางรุ่งนภา เมืองโคตร
9. นายประเสริฐ เมืองโคตร
10. นายถาวร เมืองโคตร
11. นายชัยสิทธิ์ เมืองโคตร
12. นายวิชัย เมืองโคตร
13. นายปัญญา มางทราย
14. นายคำมี ศรีจินดา
15. นายสุวรรณ เมืองโคตร
16. นายไพบุลย์ เสียมแหลม
17. นายวาสนา โคตรคำตา
18. นายจำรงค์ โฉมเฉลา
19. นายบุญธรรม โฉมเฉลา
20. นายบุญมาก เมืองโคตร
21. นายสมจิต เมืองโคตร
22. นายพิมล ผิวผ่อง
23. นายมนตรี ว่องไว

ภาพ การประมงที่บ้านโป่งขาม

3. สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขง

บ้านโป่งขาม ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขงตลอดแนวระยะทาง 2 กิโลเมตรชุมชนส่วนมากอาศัยอยู่บริเวณริมน้ำโขงส่วนพื้นที่ทำกินจะอยู่ทางทิศตะวันตกพื้นที่ทั้งหมด 1,012 ไร่ อาชีพหลักคือทำนาอาชีพรองลงมาคือประมงพื้นบ้าน ทำสวนครัวริมฝั่งโขง และปลูกพืชเศรษฐกิจเช่นมันยางพารา พื้นที่อุดมสมบูรณ์ในน้ำมีปลาในนามีขาวชุมชนมีความกินดีอยู่ดีมีการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างชุมชนทั้งใกล้และไกลมากกว่าการซื้อขายเช่นน้ำปลาที่หามาได้ทำเป็นปลาร้า ปลาแห้งนำไปแลกเปลี่ยนข้าวฝ้ายและอื่น ๆ ในอำเภอใกล้เคียง เช่นดงหลวง คำชะอี หนองสูง เป็นต้น การขายสินค้าของชาวตำบลโป่งขาม

ประมวลประวัติศาสตร์สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขง

- พ.ศ 2515 เริ่มมีถนนลูกรังในชุมและไฟฟ้าเข้ามาในชุมชน ซึ่งในขณะนั้นเสาไฟจะอยู่ตามคันนา
- พ.ศ. 2520 จะนำสินค้าที่มีในหมู่บ้านเช่นข้าวกลาง ปลาผักผลไม้ไปขายที่เมืองสุวรรณเขต สาธารณะรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวซึ่งได้ราคาดีกว่าขายที่อำเภอมุกดาหาร ปลูกมัน ปลูกฝ้าย
- พ.ศ 2523 เริ่มมีถนนคอนกรีตเข้าบ้านห้วยใหญ่ เกิดเหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ท่วมพื้นที่นาชาวบ้านต้องใช้เรือเป็นยานพาหนะในการสัญจร แต่ไม่ได้เข้าท่วมพื้นที่หมู่บ้าน ในช่วงนี้ชาวบ้านปลูกกล้วย ปลูกมัน ทำให้มีการค้าขาย
- พ.ศ 2525 อำเภอมุกดาหาร ยกฐานะเป็นจังหวัด บ้านปงขามก็ยกฐานะเป็นตำบลปงขาม และหมู่ที่ 1 บ้านปงขาม เป็นศูนย์กลางสถานที่สำคัญ เช่น วัดอัมพวันเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน มีโรงเรียนบ้านปงขามโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบลปงขาม มีพ่อค้าเริ่มเข้ามารับซื้อปลาน้ำโขงจากคนในชุมชน
- พ.ศ. 2545 เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงสภาวะอากาศโลกและแม่น้ำโขง ระดับน้ำโขงขึ้นลงไม่เป็นไปตามธรรมชาติโดยชาวบ้านเองไม่ทราบถึงสาเหตุของการผันผวนของระดับน้ำ ในช่วงฤดูฝนประมาณช่วงเดือนสิงหาคมถึงเดือนกันยายน น้ำโขงล้นฝั่งทำให้น้ำไหลเชี่ยวแรงเดือนตุลาคมน้ำลดลงทำให้ตลิ่งพัง

สุดท้ายไปกับสายน้ำ แต่ก็ยังเหลือพื้นที่ริมฝั่งให้ชุมชนได้ปลูกพืชผักสวนครัวเช่น หอม กระเทียม ไปมะเขือเทศและผักอื่นๆ ถึงจะไม่มากก็พอให้ชุมชนได้มีรายได้เสริม ประกอบกับอีกชุมชนส่วนหนึ่งที่ เป็นชาวประมงก็จับปลาได้ตามฤดูกาล

พ.ศ. 2552 เริ่มมีการทำเขื่อนกันทรุด ชาวบ้านเริ่มรู้จักเขื่อนไชยะบุรี

พ.ศ. 2554 มีการสร้างเขื่อนกันทรุดแห่งแรกที่ ทำวัดบ้าน พายูไหมมาและนกกกระเด็นถล่มทั่วประเทศ ชุมชนที่อยู่ติดริมฝั่งโขงน้ำท่วมที่อยู่อาศัยและที่ทำกินเสียหายหนักน้ำหนุนสูงเป็นภัยจากธรรมชาติ และได้ขอสัมปทานดูตหิน ทราย

พ.ศ. 2561 น้ำโขงท่วมบ้านปางขาม บ้านหลายหลังถูกน้ำท่วมหนักท่วมหนักสามอำเภอของ จังหวัดมุกดาหาร อำเภอหว้านใหญ่ อำเภอเมือง และอำเภอดอนตาล หากน้ำยังคงท่วมขังพื้นที่ทำการเกษตรต่อเป็นระยะเวลานานคาดว่าจะได้รับความเสียหายนับพันไร่ ทั้งนาข้าวและเกษตรริมโขงเสียหายอย่างหนัก

พ.ศ. 2562 น้ำโขงในปีนี้เกิดความผันผวนอย่างหนัก น้ำโขงท่วมหนักจากอิทธิพลพายุโพดุล น้ำโขง แห่ง ผิดปกติในช่วงเดือนพฤศจิกายน – มกราคม เกิดสันดอนทรายและน้ำไม่เคยแห้งในรอบหลายปี

อีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ปลาในเขตหมู่ที่หนึ่งตำบลปงคำรถน้อยลงเพราะมีการสัมปทาน ดูตทรายในแม่น้ำโขงทำให้เกิดมลพิษทางเสียงและกลิ่นจากน้ำมันส่งผลให้ปลาในพื้นที่ต้องอพยพไปที่อื่นโดยส่วนมากปลาจะอพยพไปอยู่ทางร่องน้ำประเทศลาวพื้นที่มีระบบนิเวศดีสำหรับสัตว์น้ำมากกว่า

ดังนั้นชุมชนโป่งขามหมู่ที่ 1 หมู่ที่ 7 และผู้ที่เกี่ยวข้องได้หารือเพื่อความอยู่รอดของชุมชนจึงจัดทำโครงการขึ้นมาคือโครงการอนุรักษ์พันธุ์ปลาและเพาะพันธุ์ปลาน้ำโขงเพื่อความมั่นคงทางด้านอาหารของตำบลปงขามโดยจะทำหมู่ที่หนึ่งเป็นพื้นที่นำร่อง

เดือนสิงหาคมถึงเดือนกันยายน้ำโขงแห้งสันดอนกลางน้ำโพลแต่พอเดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายนน้ำโขงเอ่อท่วมตลิ่งทำให้ปลาตามฤดูกาล พื้นที่ที่มีปลามากในแต่ละเดือน เช่น ปลาอีตัก ปลาเคี้ยวไก่ ปลารากกล้วย จะมีมากในเดือนมกราคมถึงเดือนกุมภาพันธ์ กลับมาพบเจอมากในเดือนตุลาคม ส่วนปลาอีตักไม่พบเจอ

ภาพ เรือดูดทรายในแม่น้ำโขง ที่บ้านปางขาม

3.1 ด้านระบบนิเวศและการทำประมง

ผลกระทบที่ประมงพื้นบ้านปางขามที่เผชิญตั้งแต่มีการสร้างเขื่อนในปี พ.ศ. 2554 เริ่มมีการเปลี่ยนแปลง ปลาในแม่น้ำโขงเริ่มลดน้อยลงแต่ก็ยังสามารถที่จะหาปลาเลี้ยงชีพได้ และเมื่อเขื่อนไชยบุรีสร้างและเริ่มกักเก็บน้ำในเดือนกรกฎาคม 2562 ทำให้ระดับแม่น้ำโขงขึ้นลงผิดปกติ ส่งผลกระทบต่อการอพยพของปลา และในเดือนกรกฎาคมเกิดวิกฤตแม่น้ำโขงลดระดับอย่างรวดเร็ว ทำให้ปลาลงฤดู ต่อมาในเดือนพฤศจิกายนน้ำโขงเกิดปรากฏการณ์เปลี่ยนสีเป็นสีคราม โดยคาดว่าเกิดจากเขื่อนไชยบุรีกักเก็บน้ำทำให้ตะกอนที่มากับแม่น้ำโขงเกิดตกตะกอนและเมื่อระบายน้ำจึงเป็นน้ำใส ส่งผลกระทบมาตั้งแต่เขียงคานถึงจังหวัดอุบลราชธานี ทำให้ความอุดมสมบูรณ์ของแม่น้ำโขงลดลง ปลาน้ำจืดลดลง

เดือนสิงหาคมถึงเดือนกันยายน้ำโขงแห่งสันดอนกลางน้ำโพล่งแต่พอเดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายนน้ำโขงเอ่อท่วมตลิ่งทำให้ปลาดตามฤดูกาล พื้นที่ที่มีปลามากในแต่ละเดือน เช่น ปลาอีสก ปลาเคี้ยวไก่ ปลารากกล้วย จะมีมากในเดือนมกราคมถึงเดือนกุมภาพันธ์ กลับมาพบเจอมากในเดือนตุลาคม ส่วนปลาอีสกไม่พบเจอ

ภาพ เทาบริเวณน้ำโขงบ้านปางขาม

น้ำโขงสีคราม ที่บ้านปางขาม 9 มกราคม 2563

ชาวประมงพื้นบ้านเล่าว่า ตั้งแต่ น้ำโขงเปลี่ยนสีเป็นน้ำใสในเดือนพฤศจิกายนทำให้ปลาหนีเอาตัวรอดง่ายขึ้น และเทาที่ขอบเกิดในน้ำใสเกิดจำนวนมากส่งผลกระทบต่อเครื่องมือหาปลา เเทาจะลอยไปตามกระแส น้ำไปติดเครื่องมือหาปลา ทำให้ประมงพื้นบ้านต้องนำอุปกรณ์ขึ้นมาตากแดด เพื่อกำจัดเเทาส่งผลกระทบต่ออย่างมากในการหาปลา ผลกระทบจากน้ำโขงเปลี่ยนสีเริ่มส่งผลกระทบต่อหนักขึ้นในเดือนมกราคม พ.ศ. 2563 ประมงพื้นบ้านเล่าว่าปลาที่เคยหาได้เป็นรายได้หลัก ปัจจุบันได้แค่พอรับประทานไม่เพียงพอที่จะนำไปขาย ปลาใหญ่ลดลงเหลือแต่ปลาขนาดเล็ก บางวันออกไปหาปลาไม่เพียงพอค่าน้ำ อนาคตคงไม่มีปลาให้ลูกหลานได้รับประทาน วิฤตติเกิดมาหลายปีรายได้จากการทำประมงพื้นบ้านก็หายไปตั้งแต่มีการสร้างเขื่อน จะเห็นได้จากรายได้การจับปลาในปี พ.ศ. 2561 ในตารางรายได้จากการหาปลาของปี พ.ศ. 2561

ตาราง รายได้จากการหาปลาของปี พ.ศ. 2561

รายได้จากการขาย	เดือน	ประมาณค่าเฉลี่ยรายได้ (บาท)
พลาสติก (รวมสัตว์น้ำอื่น ๆ ด้วย เช่น กุ้ง, ตะพาบน้ำ)	มกราคม	1,000
	กุมภาพันธ์	1,000
	มีนาคม	1,000
	เมษายน	2,000
	พฤษภาคม	3,000
	มิถุนายน	2,000
	กรกฎาคม	1,000
	สิงหาคม	-
	กันยายน	-
	ตุลาคม	-
	พฤศจิกายน	2,000
	ธันวาคม	3,000
ยอดรวม		15,000

รายได้จากการหาปลาลดลงอย่างต่อเนื่องในปีพ.ศ. 2561 รายได้จากการหาปลาอยู่ที่ 15,000 บาท/ปี เมื่อเปรียบกับในอดีตที่ปลาในแม่น้ำโขงมีจำนวนมาก ทำให้ประมงพื้นบ้านบางรายได้หลายหมื่นบาท และในปีพ.ศ. 2562 รายได้จากการประมงลดน้อยลงและบางรายไม่หาปลาจากแม่น้ำโขง เนื่องจากการออกไปหาปลาไม่คุ้มค่างับค่าน้ำมันบางวันแทบไม่ได้อะไรกลับบ้าน และในเดือนมกราคม พ.ศ. 2563 ปลาในแม่น้ำโขงลดน้อยลงการหาปลาใหญ่หายากขึ้น ประมงพื้นบ้านจับปลาได้เฉพาะปลาขนาดเล็กได้เพียงนำกลับมาทำกับข้าวที่บ้าน ความรู้สึกของประมงพื้นบ้านที่ต้องสูญเสียรายได้และวิถีชีวิตที่พึ่งพาแม่น้ำโขงมันคือความเศร้าของจิตใจ

3.2 ด้านการเกษตร

การทำเกษตรริมโขง ชาวบ้านปงขามมีอาชีพหลักคือ การเกษตร พื้นที่เกษตรริมโขงบ้านปงขามมีพื้นที่ยาวตามแถบแม่น้ำโขง 2 กิโลเมตร พื้นที่ประมาณ 57 ไร่ ในอดีตเกษตรริมโขงมีความอุดมสมบูรณ์มากเนื่องจากการทับถมของตะกอนสารอาหารที่ไหลมากับแม่น้ำโขง การทำเกษตรริมโขงบ้านปงขามแทบไม่ได้ใช้สารเคมี และการเกษตรริมโขงเป็นพืชเศรษฐกิจหลักอีกอย่างที่ชาวบ้านได้พึ่งพาแม่น้ำโขงในการใช้น้ำโขงทำการเกษตรและฤดูกาลทำเกษตรจะขึ้นอยู่กับฤดูกาลการขึ้นลงของน้ำ ในช่วงน้ำหลากชาวบ้านจะไม่ทำเกษตรริมโขงจะไปทำเกษตรในพื้นที่ข้างในแทน จะเริ่มเตรียมแปลงปลูกผักหลังจากน้ำลดในเดือนธันวาคม ไล่ระดับการปลูกตามระดับน้ำที่ลดลงจะใช้ระยะเวลาการปลูกเกษตรริมโขงหมุนเวียนจนประมาณ 6 เดือน เมื่อใกล้ถึงฤดูน้ำหลากผลผลิตการเกษตรก็จะถูกเก็บทั้งหมดแล้ว

ในปัจจุบันพื้นที่เกษตรริมโขงลดลงเนื่องจากการทำพนังกั้นตลิ่งพังและการใช้สารเคมีมากขึ้น เกษตรริมโขงได้รับผลกระทบจากระดับน้ำโขงขึ้นลงผิดปกติ “น้ำท่วมหน้าแล้ง น้ำแห้งหน้าฝน” ทำให้ชาวบ้านไม่สามารถคาดเดาได้เลยว่าน้ำจะมาช่วงเดือนไหนลดลงเดือนไหน ปี พ.ศ. 2561 เกษตรริมโขงถูกน้ำท่วมในเดือนมีนาคม ผลผลิตเสียหายอย่างมาก ซึ่งน้ำโขงขึ้นสูงในช่วงฤดูแล้งน้ำโขงช่วงนี้ทุกปีจะไปขึ้นสูง สาเหตุมาจากการระบายน้ำของเขื่อนตอนบนของแม่น้ำโขงที่ระบายน้ำออกมา โดยชาวบ้านไม่ได้รับแจ้งว่าน้ำโขงจะขึ้นและไม่มีการเตรียมรับมือกับสถานการณ์ในครั้งนี้

4. กระบวนการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของชุมชน

กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเริ่มจากชุมชนปงขาม ตระหนักถึงปัญหาเกี่ยวกับผลกระทบทางด้านความมั่นคงทางด้านอาหารที่กำลังเผชิญกับการหายไปของแหล่งอาหารหลัก ผลกระทบจากโครงสร้างพัฒนา เช่น เขื่อนตอนบน เป็นต้น ส่งผลกระทบทำให้พื้นที่หาปลาของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไปไม่สามารถใช้เครื่องมือหาปลาได้เพราะกระแสเปลี่ยนแปลงและผันผวนหนัก ทำให้ปลาหลงฤดูกาลพื้นที่เคยหาปลาได้กลับหาปลาไม่ได้ ส่งผลกระทบทางด้านรายได้และจิตใจของประมงพื้นบ้าน และพื้นที่เกษตรริมโขงลดน้อยลงเนื่องจากตลิ่งถูกกัดเซาะ และการสร้างพนังกั้นตลิ่งพังทำให้ชาวบ้านสูญเสียแหล่งทำมาหากินไป ทำให้ชาวบ้านได้รู้ว่า อาหารที่มีในแม่น้ำโขงนับวันจะหมดไปเรื่อย ๆ ระบบนิเวศและทรัพยากรลุ่มน้ำโขงก็เริ่มเปลี่ยนแปลงไป ชาวบ้านจึงได้มีความคิดที่อยากลุกขึ้นมาแก้ไขปัญหาของตัวเอง เริ่มจากการร่วมมือกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ(สสส.) ภายใต้โครงการวิจัยและพัฒนาชุมชนต้นแบบสุขภาพะบบฐานความมั่นคงทรัพยากรทางอาหารและทรัพยากรธรรมชาติ ในลุ่มน้ำโขง และความสามารถปรับตัวจากปัจจัยเสี่ยงด้านภัยพิบัติ

เริ่มจากการพัฒนาโจทย์วิจัยที่ทีมวิจัยและชาวบ้านร่วมกันเสนอ และอยากจะการศึกษาและการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรลุ่มน้ำโขงเพื่อความมั่นคงทางอาหารอย่างยั่งยืน ทำอย่างไรชุมชนจะมีความมั่นคงทางด้านอาหาร ทีมวิจัยจึงได้เก็บข้อมูลวิจัยตามประเด็นโจทย์วิจัยและการการสำรวจหาแหล่งอาหารสำรองที่เหมาะสม และได้เลือกหนองคำเป็นแหล่งอนุรักษ์พันธุ์ปลาแม่น้ำโขง เนื่องจากหนองคำเป็นแหล่งน้ำที่เชื่อมกับแม่น้ำโขงเมื่อถึงฤดูน้ำหลากปลาจากแม่น้ำโขงจะเข้ามาวางไข่ในหนองคำและกลับลงแม่น้ำโขงในช่วงน้ำลด จึงเลือกพื้นที่ทำแหล่งอาหารสำรองและมีการเก็บข้อมูลหนองคำระบบนิเวศหนองคำและการใช้ประโยชน์ ดังนี้

ระบบนิเวศหนองคำ

ภาพ หนองคำ

ช่องลอด เชื่อมต่อกับแม่น้ำโขง

หนองคำเป็นหนองที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติหนองน้ำสาธารณะในเขตพื้นที่บ้านปางขามหมู่ที่ 1 มีพื้นที่ทั้งหมด 43 ไร่ ความยาว 1.08 กิโลเมตร ในอดีตหนองคำมีความอุดมสมบูรณ์มีลักษณะเป็นป่าทามพืชพรรณธรรมชาติหลากหลายชนิด เช่น ต้นไทร และมีต้นเบญจ ไม้ ต้นชา และบัวจำนวนมาก เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำเมื่อถึงฤดูน้ำหลากน้ำโขงจะเข้าท่วมหนองคำปลาจากแม่น้ำโขงจะเข้ามาวางไข่ในหนองคำและกลับลงแม่น้ำโขงในช่วงน้ำโขงลด หนองคำจึงเป็นแหล่งที่ชาวบ้านจะเข้ามาใช้ประโยชน์ในการหาปลา และสัตว์น้ำชนิดต่าง ๆ เช่น หอย เต่า กุ้ง และพื้นที่เคยมีสัตว์ป่าจำนวนมากได้แก่ อีเห็น เสือแมว หมากอก กระรอก กระแต บ่าง กระจอน พร เป็นต้น

ปัจจุบันหนองคำเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตเนื่องจากการขยายตัวของชุมชนบ้านเรือนสร้างใกล้แหล่งน้ำมากขึ้น และมีการขุดลอกหนองคำเนื่องจากหนองมีความตื้นเขินในสมัยหม่อมราชวงศ์ ดึกฤทธิ์ ปราโมช สมัยนั้นจ้างประชาชนขุดลอกเพื่อกักเก็บน้ำใช้ในการเกษตร และมีการขุดลอกอีกครั้งโดยงบของชลประทานขุดลอกเพิ่มพื้นที่การเก็บน้ำและรับรองน้ำในช่วงน้ำโขงท่วมพื้นที่บ้านปางขาม

การใช้ประโยชน์หนองค้ำ

พื้นที่โดยรอบหนองค้ำ มีการทำนาข้าวและการทำไร่ ชาวบ้านจะดึงน้ำจากหนองค้ำทำเกษตรและใช้น้ำในทำประปาหมู่บ้าน ยังเป็นหนองที่รองรับน้ำในช่วงฤดูน้ำหลาก และเป็นหนองน้ำที่มีปลาหลายชนิดรวมถึงปลาแม่น้ำโขง เช่น ปลาจอก ปลาสวาย ปลากด เป็นต้น และจะมีคนในหมู่บ้านที่จะหาปลาในหนองค้ำประมาณ 2 คน คนในหมู่บ้านไม่นิยมจับประตานปลาในหนองเพราะรสชาติไม่อร่อยเท่าปลาในแม่น้ำโขงคนส่วนใหญ่ จะหาในแม่น้ำโขงเป็นหลัก

การนำข้อมูลเสนอแผนให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ทีมวิจัยบ้านปางขามและชาวบ้านปางขามเห็นความสำคัญในการหาพื้นที่สำรองอาหารในอนาคตที่เหมาะสมจึงได้เลือกหนองค้ำเนื่องจากหนองน้ำเชื่อมกับแม่น้ำโขงและปลาจากแม่น้ำโขงจะขึ้นมาวางไข่ในฤดูน้ำหลาก และการใช้ประโยชน์ในการหาปลาในหนองน้ำมีเพียง 2 รายที่ใช้ประโยชน์ทีมจึงได้มีการประชุมวางแผนว่าจะทำแหล่งอนุรักษ์ปลาแม่น้ำโขงในหนองค้ำโดยจะกันเขตอนุรักษ์ประมาณ 10 ไร่ ในพื้นที่ทั้งหมด 43 ไร่ และได้ดำเนินการเขียนแผนเสนอในการทำแหล่งอนุรักษ์หน่วยงานรับผิดชอบองค์การบริหารส่วนตำบลปางขามคงหมุดแล้วร่วมกับทีมวิจัยปางขาม ได้นำเสนอข้อมูล โครงการอนุรักษ์พันธุ์ปลาและเพาะพันธุ์ปลาแม่น้ำโขงให้แก่กรมประมงจังหวัดมุกดาหารในวันที่ 27 ตุลาคม 2562 ที่ ศาลาประชาคมอำเภอปากชม จังหวัดเลย

ภาพ การนำเสนอแผนให้แก่กรมประมง ที่ จ.เลย วันที่ 27 ตุลาคม 2562

5. ทิศทางการจัดการทรัพยากร

1. ทำแหล่งพื้นที่อนุรักษ์ปลาแม่น้ำโขงในหนองคำ โดยการดูแลของชาวบ้าน และการสร้างกฎกติกาการใช้ประโยชน์หนองคำ จะมีวิธีการดำเนินการดังนี้
  - ประชาคมหมู่บ้านในการเสนอสร้างแหล่งอนุรักษ์ปลาแม่น้ำโขงในหนองคำ
  - เมื่อประชาคมแล้วมีการจัดทำธรรมนูญหมู่บ้านมีกฎกติกาการใช้ประโยชน์หนองคำ
  - จัดตั้งคณะกรรมการดูแลแหล่งอนุรักษ์
  - กำหนดเขตขอบเขตอนุรักษ์
  - จัดประชาคมอีกครั้งเมื่อปลาเริ่มมีขนาดตัวโตจะมีแนวทางอย่างไรต่อไป
2. นำเงินสนับสนุนแผนปฏิบัติการชุมชนต้นแบบ ปี 2563 จำนวน 15,000 บาทจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ภายใต้โครงการวิจัยและพัฒนาชุมชนต้นแบบสุขภาวะบนฐานความมั่นคงทรัพยากรทางอาหารและทรัพยากรธรรมชาติ ในลุ่มน้ำโขง และความสามารถปรับตัวจากปัจจัยเสี่ยงด้านภัยพิบัติ นำมาเป็นทุนในการซื้ออาหารปลา และทำแหล่งอนุบาลปลา
3. เรียนรู้การเพาะพันธุ์ปลากับกรมประมง โดยจะส่งคนไปเรียนรู้และนำงบ 15,000 บาทสนับสนุนเป็นค่าเดินทาง ค่าอาหาร

ภาคผนวก

โครงการ การศึกษาและการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรลุ่มน้ำโขง เพื่อความมั่นคงทางอาหารอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษานิเวศและทรัพยากรลุ่มน้ำโขงและการพึ่งพาแม่น้ำโขงตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษากระบวนการแบบมีส่วนร่วมในการพึ่งพาทรัพยากรลุ่มน้ำโขงทางด้านอาหาร
3. เพื่อศึกษาแนวทางแก้ไขปัญหา และการปรับตัวที่ได้รับจากผลกระทบทางด้านอาหารและด้านเศรษฐกิจ
ในชุมชน

งบประมาณสนับสนุน จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) จำนวน 27,000 บาท

1. โครงการศึกษาและการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรลุ่มน้ำโขงเพื่อความมั่นคงทางอาหารอย่าง
ยั่งยืน จำนวน 12,000 บาท (17 สิงหาคม 2562 – 13 มีนาคม 2563)
2. แผนปฏิบัติการชุมชนต้นแบบ ปี 2563 จำนวน 15,000 บาท (13 มีนาคม 2563)

กระบวนการทำงานวิจัยเชิงปฏิบัติการโดยสรุป

ลำดับ	วันที่	กิจกรรม
1	4-6 กุมภาพันธ์ 2562	การประชุมเชิงปฏิบัติการ ระดับเครือข่าย 7 จังหวัด
2	25 เมษายน 2562	เวทีพัฒนาโจทย์วิจัย พื้นที่บ้านปางขาม หมู่ 1 ตำบลปางขาม อำเภอหว้านใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร
3	17 สิงหาคม พ.ศ. 2562	เวทีพัฒนาเครื่องมือวิจัย และทำข้อตกลงงานวิจัยเชิงปฏิบัติการ พื้นที่ บ้านปางขาม หมู่ 1 ตำบลปางขาม อำเภอหว้านใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร
4	27-29 ตุลาคม 2562	เสนอความก้าวหน้าวิจัย และเสนอข้อเสนอโครงการกับกรมประมงใน ที่ ศาลาประชาคมอำเภอปากชม จังหวัดเลย
5	29-30 มกราคม 2563	การประชุมสรุปข้อมูลการวิจัย และวางแผนแนวทางการทำพื้นที่เขต อนุรักษ์วังปลาหนองคำ
6	13 มีนาคม 2563	การประชุมเพื่อลงนามบันทึกความตกลงแผนปฏิบัติการชุมชนต้นแบบ ปี 2563
7	20 พฤษภาคม 2563	ประสานประมงจังหวัดมุกดาหาร เพื่อดำเนินการโครงการปล่อยกุ้ง บริเวณหนองคำ จำนวน 200,000 ตัว พร้อมการอนุรักษ์สัตว์น้ำ

8	2 มิถุนายน 2563	โครงการปล่อยกุ้ง จำนวน 200,000 ตัว บริเวณหนองคำ พร้อมร่วมกันพูดคุยถึงการอนุรักษ์สัตว์น้ำ ร่วมกันคนในชุมชน
9	28 กรกฎาคม 2563	พิธีปล่อยปลาลงเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาหนองคำ บ้านปงขาม ตำบลปงขาม อำเภอห้วยน้ำใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร โดยปล่อย ปลาบึก 1,300 ตัว และ ปลาเทโพ 700 ตัว
10	18 สิงหาคม 2563	แกนนำทีมวิจัยน้ำโขง จ.มุกดาหาร อำนาจเจริญ และอุบลราชธานี และเจ้าหน้าที่สำนักงานประมง ร่วมกันแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงาน และศึกษาดูงานในพื้นที่ ชมแม่น้ำโขง ปากบ้องสองคอน ปู่งที่จะทำการอนุรักษ์ ปล่อยปลา และการทำฝายอ้อมคราม การจัดการท่องเที่ยวของชมรมเรือบ้านสองคอน, บ้านปากกะหลาง ต.สองคอน, สามพันโบก บ้านโป่งเป้า ต.เหล่างาม ,บ้านสำโรง และดูงานกองทุนปลาบ้านผาชัน ต.สำโรง อ.โพธิ์ไทร จ.อุบลราชธานี
11	5 พฤศจิกายน 2563	เข้าร่วมการประชุม “ทิศทางการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำโขง จากงานวิจัยเชิงปฏิบัติการโดยชุมชนลุ่มน้ำโขง” เพื่อนำเสนอผลการวิจัยเชิงปฏิบัติการและข้อเสนอเชิงนโยบาย ณ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ
12	23 ธันวาคม 2563	ทีมวิจัยชุมชนปงขาม สรุปงานปี 2563 และ เตรียมแผนงานปี 2564 ร่วมกับกรมประมง

รายชื่อคณะที่มวิจัยบ้านปงขาม

1. นายโพธิ์ชัย กุลสุทธิ หัวหน้าทีมวิจัย
2. นายศิริพร ยาทองไชย
3. นายเฉย เมืองโคตร
4. น.ส.รังสิน บริवाल
5. นางวาฤตธิ์ เมืองโคตร
6. นางไกลสมพงษ์ เมืองโคตร
7. นางณภา เมืองโคตร
8. นางอรอุมา ศรีประทุมพร
9. นางกัณษิมา เมืองโคตร
10. นางต้อย เมืองโคตร
11. นายหนูนา เมืองโคตร
12. นายบุญศรี โฉมเจลา
13. นายหิ่ง ไชยจันทร์
14. นายทองพัว เมืองโคตร ที่ปรึกษา
15. นางหวานจำ เมืองโคตร ที่ปรึกษา
16. นายอานัน ทวีสุข ที่ปรึกษา
17. นายอร่าม เมืองโคตร ที่ปรึกษา

กิจกรรมในกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

ลำดับ	กิจกรรมและกระบวนการวิจัยและภาพกิจกรรม
1	<p>4-6 กุมภาพันธ์ 2562 การประชุมเชิงปฏิบัติการ ระดับเครือข่าย 7 จังหวัด</p>

2	<p>25 เมษายน 2562 เวทีพัฒนาจิตวิทยวิจัย พื้นที่บ้านปางขาม หมู่ 1 ตำบลปางขาม อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดมุกดาหาร</p>
3	<p>วันที่ 17 สิงหาคม พ.ศ. 2562 เวทีพัฒนาเครื่องมือวิจัย และทำข้อตกลงงานวิจัยเชิงปฏิบัติการ พื้นที่บ้านปางขาม หมู่ 1 ตำบลปางขาม อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดมุกดาหาร</p>
4	<p>6 กันยายน พ.ศ. 2562 การประชุมที่มวิจัยบ้านปางขาม และเก็บข้อมูลประมงพื้นบ้านและการเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขง</p>

5	12 กันยายน พ.ศ. 2562 ลงสำรวจแม่น้ำโขงร่วมกับนักข่าวไทยพีบีเอส	
6	23 กันยายน พ.ศ. 2562 เก็บข้อมูลการเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขงในอดีต – ปัจจุบัน โดยใช้แบบสอบถามเก็บข้อมูลวิจัยประมงพื้นบ้าน	
7	เสนอความก้าวหน้าวิจัย และเสนอข้อเสนอโครงการกับกรมประมงในวันที่ 27-29 ตุลาคม 2562 ที่ ศาลาประชาคมอำเภอปากชม จังหวัดเลย	

8 24 พฤศจิกายน 2562 ลงพื้นที่สำรวจน้ำโขงเปลี่ยนสี และผลกระทบจากการตัดทราย

9 9 มกราคม พ.ศ. 2563 ทีมเจ้าหน้าที่โครงการเยี่ยมทีมวิจัยและสำรวจหนองคำ จะดำเนินการทำแหล่งสำรองอาหารในการอนุรักษ์ปลาแม่น้ำโขง

10 วันที่ 29-30 มกราคม พ.ศ. 2563 ที่บ้านปงขาม ตำบลปงขาม อำเภอห้วยใหญ่จังหวัดมุกดาหาร ได้จัดเวทีสนทนากลุ่มใหญ่ในประเด็น สถานการณ์แม่น้ำโขงในปัจจุบันและทีมพี่เลี้ยงช่วยบันทึกข้อมูล ทีมนักวิจัยและชาวบ้านได้ช่วยกันวาดแผนที่ทรัพยากรและเล่าถึงประวัติศาสตร์ในการพึ่งพาแม่น้ำโขง รวมถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน และวางแผนถึงแนวทางการทำพื้นที่เขตอนุรักษ์วังปลา

8

<p>11</p>	<p>13 มีนาคม 2563 การประชุมเพื่อลงนามบันทึกความตกลงแผนปฏิบัติการชุมชนต้นแบบ ปี 2563</p> 	
<p>12</p>	<p>20 พฤษภาคม 2563 ประสานประมงจังหวัดมุกดาหาร เพื่อสนับสนุนที่มวิจัยพื้นที่ต.ปงขาม อ.หว้านใหญ่ จ.มุกดาหารเพื่อดำเนินการโครงการปล่อยกุ้งบริเวณหนองคำ จำนวน 200,000 ตัว พร้อมการอนุรักษ์สัตว์น้ำ</p>	
<p>13</p>	<p>2 มิถุนายน 2563 โครงการปล่อยกุ้ง จำนวน 200,000 ตัว บริเวณหนองคำ พร้อมร่วมกันพุดคุยถึงการอนุรักษ์สัตว์น้ำ ร่วมกันคนในชุมชน</p>	

14

13 มิถุนายน 2563 ปล่อยปลาบึกลงบ่ออนุบาล 1,000 ตัว ก่อนปล่อยลงสู่หนองคำ

15

22 กรกฎาคม 2563 ติดตามการดำเนินงานชุมชนกิจกรรมแผนดำเนินการปฏิบัติการ ทีมวิจัยบ้าน
ปงขาม

<p>16</p>	<p>28 กรกฎาคม 2563 พิธีปล่อยปลาลงเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาหนองคำ บ้านปงขาม ตำบลปงขาม อำเภอรือใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร โดยปล่อย ปลาบึก 1,300 ตัว และปลาเทโพ 700 ตัว</p>
<p>17</p>	<p>18 สิงหาคม 2563 แกนนำชุมชนวิจัยน้ำโขงมุกดาหาร อำนวยการเจริญ อุบลฯ และเจ้าหน้าที่สำนักงาน ประมง ร่วมกันแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงาน และศึกษาดูงานในพื้นที่ ชมแม่น้ำโขง ปากบ้อง สองคอน บุ่งที่จะทำการอนุรักษ์ ปล่อยปลา และการทำฝ้าย้อมคราม การจัดการท่องเที่ยวของ ชมรมเรือบ้านสองคอน, บ้านปากกะหลาง ต.สองคอน, สามพันโบก บ้านโป่งเป้า ต.เหล่างาม ,บ้าน สำโรง และดูงานกองทุนปลาบ้านผาชัน ต.สำโรง อ.โพธิ์ไทร จ.อุบลราชธานี</p>

18 19 สิงหาคม 2563 เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้การทำงานวิจัยของชุมชน ที่ จ.อุบลราชธานี

<p>19</p>	<p>4 พฤศจิกายน 2563 ตัวแทนที่มวิจัยชุมชน 17 ชุมชน เข้าพบอธิบดีกรมประมง และมอบรายงานการวิจัยเชิงปฏิบัติการ และข้อเสนอเชิงนโยบายต่อกรมประมง</p>
<p>20</p>	<p>5 พฤศจิกายน 2563 ตัวแทนที่มวิจัยชุมชน 17 ชุมชน เข้าร่วมการประชุม “ทิศทางการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำโขง จากงานวิจัยเชิงปฏิบัติการโดยชุมชนลุ่มน้ำโขง” เพื่อนำเสนอผลการวิจัยเชิงปฏิบัติการและข้อเสนอเชิงนโยบาย ณ ห้องประชุม 201 ชั้น 2 สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ</p>

21 23 ธันวาคม 2563 ที่มวิจัยชุมชนปงขาม สรุปรงานปี 2563 และ เตรียมแผนงานปี 2564 ร่วมกับกรมประมง โดยมีประมงอำเภอห้วยใหญ่เข้าร่วมประชุมวางแผนงาน ขยายงานเพิ่มไปบ้านหนองแซง ม.8 และบ้านหนองคำ ม.1 ต.ปงขาม อ.ห้วยใหญ่ จ.มุกดาหาร ภายใต้โครงการบริหารจัดการทรัพยากรประมงเชิงระบบนิเวศ (EAFM) ชุมชนประมงน้ำโขงของกรมประมง

